

VII. Hlavní literární směry

A. Renesanční literatura

1. *Renaissance, její podstata, obsah a vývoj* / 2. *Dante Alighieri: Božská komedie* / 3. *Giovanni Boccaccio: Dekameron* / 4. *Francesco Petrarca: Sonety* / 5. *François Villon: Básně* / 6. *William Shakespeare: Kupec benátský* / 7. *Miguel de Cervantes Saavedra: Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* / 8. *Renesanční literatura v Českých zemích a některých dalších oblastech*

První skutečný literární sloh v euroamerické kultuře je součástí kulturní epochy nazývané renaissance. Ta zahrnuje široce pojatý přelom středověku a novověku, a její obsah, přínos i výsledky poutají naši pozornost svou nadčasovostí. Renaissance znamená znovuzrození; je tedy zřejmé, že je založena na tvůrčím oživení některých starších kulturních vlivů. Zároveň ovšem se v renesanci složení společnosti i třeba podoba evropské krajiny přibližují dnešním poměrům. Renaissance je také první epocha literatury tištěné, která znamená zásadní zpřístupnění psaného slova širokým vrstvám obyvatel. A konečně je to období, v němž se poprvé účinně a natrvalo propojil život i vývoj téměř všech světadílů. V tom všem je renaissance blízká také atmosféře 21. století.

1. Renaissance, její podstata, obsah a vývoj

1-1 *Charakteristika přelomu mezi středověkem a novověkem*; 1-2 *Antická inspirace*; 1-3 *Povaha a datace renesanční kultury*; 1-4 *Renaissance v různých druzích umění*; 1-5 *Knihtisk*; 1-6 *Některé rysy renesanční literatury*; 1-7 *Renesanční literatura v jednotlivých literaturách: Itálie*; 1-8 *Francie*; 1-9 *Anglie*; 1-10 *Španělsko*; 1-11 *Německy mluvící země*; 1-12 *České země*.

1-1 Charakteristika přelomu mezi středověkem a novověkem

Pozdní středověk (14. – 15. století) přinesl v Evropě první krizi feudalismu (v Českých zemích na ni reagovalo husitství): rozvoj společnosti založený na ideji provázaného působení trojího lidu (rytířské šlechty, kněžských hodnostářů a poddaných zemědělců) se totiž vyčerpal.

Cestu **dalšího rozvoje** tak začalo razit **měšťanstvo** (řemeslníci a obchodníci), které se dokázalo emancipovat jak od šlechty, tak od církve. Města si udržovala **vojenskou sílu** svým **opevněním** a **duchovní nezávislost** získávala prostřednictvím škol, mezi nimiž vynikaly **univerzity**; univerzitní prostředí se stalo ohniskem kvalitního vzdělání a svobodné diskuse, jež narušovala starší, ustrnulé způsoby myšlení.

Měšťané si vydobyli pozici nejvlivnější složky neurozeného obyvatelstva. Svou **ekonomickou i vzdělanostní zdatnost** chtěli završit získáním **podílu na politické moci** ve státě.

Tento vývoj byl obohacen a rozšířen vlivem epochy **zámořských objevů (15. – 16. století)**, jejímž nejvýznamnějším okamžikem se stalo **objevení Ameriky** italským mořeplavcem ve španělských službách **Kryštofem Kolumbem r. 1492**; tento rok tedy bývá považován za **symbolický počátek novověku**.

Objevné plavby zásadně rozšířily **evropské představy o světě**, přinesly Evropanům mnoho **nových plodin**, seznámily je s **exotickým, kulturně velmi odlišným obyvatelstvem**, umožnily však také **nový rozvoj otroctví** (na podmaněné národy jiné barvy pleti hleděla křesťanská Evropa jako na polozvířecí divochy). Vznikl **novověký kolonialismus**: mnoho zámořských zemí bylo proměňováno v **kolonie**, jež byly v majetku i v područí evropských velmocí – Španělska, Portugalska, Anglie, Francie – a jejichž přínos byl tehdy spatřován hlavně v **těžbě stříbra a zlata**.

Zisky z kolonií si přivlastňovali především **evropští panovníci a šlechta**, ale jejich bohatství se z velké části postupně přesouvalo do rukou **měšťanů**. Ti totiž na zakázku budovali i vybavovali nová **aristokratická sídla** plná pohodlí a přepychu, ale zároveň nezapomínali ani na všestranné povznesení svého vlastního, **měšťanského životního stylu**.

1-2 Antická inspirace

Společenské změny na přelomu středověku a novověku podnítily **evropskou společnost** k tomu, že nalézala **vzor a inspiraci v antice**, zejména ve starořecké demokracii a ve starořímské republice i raném císařství. Antika se jevila jako zajímavá z několika důvodů:

a) Evropané se s **jejími pozůstatky** vcelku dobře seznámili přinejmenším během křížových výprav do Svaté země v 11. – 13. století;

b) Byla to kultura **intenzivně obhospodařované** krajiny, jejíž struktura se opírala o **početná vzkvétající města**, propojená **sítí dálkových obchodních cest**;

c) **Neprivilegované**, ale **ekonomicky zdatné** vrstvy antické společnosti měly **výrazný vliv** na správu **věcí veřejných**;

d) **Studium, bádání, výuka i literární tvorba** byly **svobodné**, nepodléhaly myšlenkovému tlaku politických či náboženských institucí;

e) Antiku charakterizoval **rozkvět všech oblastí kultury**, přičemž **ústřední pozornost** byla věnována **člověku**, jeho biologické a společenské podstatě; ideálem se stala **všestranně rozvinutá osobnost jedince**.

1-3 Povaha a datace renesanční kultury

Výsledkem výše popsaného vývoje se stala **kulturněhistorická epocha renesance**: fr. *renaissance* [renesans] = *znovuzrození, obrození, nový rozkvět*. Renesance přinesla **nový kulturní styl** a s ním spojený **nový komunikační kód společnosti**.

Renesance je většinou „aristotelský“ sloh. Zahrnuje **všechny oblasti** života i umělecké tvorby. Vzniká **v Itálii kolem r. 1320**, kdy v ostatní Evropě ještě dlouho převažovala gotika. Za **prvního renesančního tvůrce** bývá považován spisovatel **Dante Alighieri** [aligjéri] (1265 – 1321). Teprve od 15. století se renesance šíří do většiny Evropy. **Závěr** renesanční epochy spatřujeme **kolem r. 1600**, kdy na renesanci navazují manýrismus a posléze baroko.

Renesanční kultura stojí na následujících zásadách:

1. **Ideálem** je naplněný život **svobodného, všestranně rozvinutého a tvůrčího jedince**, jehož sebevědomí vychází především z **osobních schopností**, nikoli ze společenské pozice;

2. Člověk má **právo na úplné porozumění světu**; k lidskému **poznání** vede především cesta **smyslového vnímání, samostatně uvažujícího rozumu a osobní zkušenosti**;

3. Základem **studia**, bádání i tvorby je **svoboda a nezávislost**;

4. Ústředním smyslem tvůrčí činnosti a života vůbec je **blaho člověka**, jenž uplatňuje **svůj vlastní úsudek** stejně jako **své přirozené city**;

5. **Umění** vyjadřuje **pocity životní aktivity, radosti a důvěry v budoucnost**;

6. Člověk se otevírá **kontaktům s přírodou**;

7. **Náboženství** je pilířem, ale také **přirozenou součástí** života; i velké osobnosti křesťanského příběhu byli především **skuteční lidé**.

Renesance je podporována **vlnou** zásadních přírodovědných **objevů** a technických **vynálezů** (někdy se hovoří o **vědecké revoluci** 16. – 17. století). Obsah i význam její první, renesanční fáze ztělesňují astronomové **Paolo dal Pozzo Toscanelli** [paolo dal poco toskaneli] (1397 – 1482; Itálie; znovuobjevil fakt, že *planeta Země je kulovité těleso*), **Mikuláš Koperník** (1473 – 1543; Polsko; *Země a další planety obíhají kolem Slunce*), **Giordano [džordano] Bruno** (1548 – 1600; Itálie; *Slunce je jen jedna z mnoha hvězd a Bůh není osoba, ale duchovní princip oživující nekonečný vesmír*; Bruno byl za své názory upálen na příkaz církevních autorit), **Galileo Galilei** (1564 – 1642; Itálie; vynálezce *dalekohledu*).

Pro nás mají tyto **objevy** (vedle mnohých dalších) několikerý význam:

1. Natrvalo pronikl do společenského vědomí názor, že **uvažování o člověku** musí být **spojeno s uvažováním o přírodě**;

2. Rozšířilo se (zejména zásluhou anglického filozofa **Francise Bacona** [fra:nsise beikna], 1561 – 1626) přesvědčení, že **cílem vědy je ovládnout přírodu** prostřednictvím **porozumění jejím zákonům**;

3. Prosadila se **matematizace reality** jako odraz dobového vědeckého bádání i jako snaha najít takový objektivní výklad světa, který by nebyl závislý na názorech mocenských autorit (vrchol tohoto úsilí představuje francouzský filozof a matematik **René Descartes** [dekart], 1596 – 1650);

4. Spory přírodovědců s církevními hodnostáři ukázaly, že opravdové **porozumění Bibli** nemůže být postaveno na doslovném chápání jejího textu, ale na skutečné **hermeneutice a interpretaci**.

1-4 Renesance v různých druzích umění

Renesance je spojena s **humanismem** – literárním (badatelským i beletristickým) **obratem pozornosti ke člověku**, jeho podstatě, životu, zájmům a potřebám.

Renesanční architektura se svými rozměry přizpůsobuje lidskému měřítku: gotická vertikálita je nahrazována poklidnou **horizontalitou**; prostorné, světlé a vzdušné interiéry svědčí o tom, že stavba už nemusí být v první řadě pevností. Panovníci a šlechta si namísto dosavadních hradů dávají stavět **zámky**, které se **otevívají venkovnímu prostoru**: uplatňují se arkádové ochozy a ozdobná balustrádová schodiště, zahrady i parky s terasami a fontánami. Mnohé zámecké areály **se propojují s prostorem města**; v okolí měst si šlechta staví **letohrádky**. Renesanční stavitelé s oblibou kombinují **prvky řeckého a římského stavitelství** (nízké trojúhelníkové štíty na sloupech a oblouky na pilířích).

Vznikají architektonicky zajímavé hospodářské objekty: **pivovary, sýpky, mlýny...** Honosné **měšťanské domy** vynikají esteticky hodnotným řešením fasád (geometrická či figurální **sgrafita**), kleneb (**sklípková klenba**, kde dekorativnost dominuje nad funkčností) i **dřevěných stropů** (často malovaných či intarzovaných – z různých druhů dřev). **Chrámy** se doplňují **zvonice** (mnohdy samostatně stojícími) a **předsíněmi**.

V **malířství a sochařství** se uplatňují moderní vědecké poznatky z optiky (práce s **perspektivou**) i lékařství (**anatomická přesnost**), portréty vynikají **realistickou věrností a individualizací** výrazu; oblíbené jsou **akty**. **Náboženské náměty** se výrazně propojují s **běžným životem** (např. obrazy kojící Madony).

V **interiérech** je dřevěný nábytek stále dekorativnější, úlohu krbů často přejímají **kachlová kamna**, zlatý věk nastává pro nástěnné koberce tapiserie zachycující nejrůznější výjevy a plnící estetickou i tepelně izolační roli. Svůj první rozmach zaznamenává evropské **sklářství**: přibývá skleněných pohárů, okenní tabule jsou zdobeny malbami, luxusní interiéry jsou ožívány zrcadly.

Renesanční záliba v gastronomii se projevila v bohatším vybavení kuchyní a jídelen (např. vznikl kredenc). **Strava** je mnohem pestřejší a bohatší než v gotické době, renesanční hostina se stává velkou společenskou událostí.

Renesanční **oděv** bývá pestrobarevný a má často – kvůli pohodlnějšímu nošení – prostřihané rukávy i jiné části. Muži nosí upjatý krátký kabát kamizolu, krátké kalhoty s balonovitými nohavicemi, trikotové punčochy a stěvíce. Šaty renesanční ženy se skládají z živůtku se stojacím límcem a dvojité sukňě. Muži i ženy nosí na hlavách barety a s ramen jim splývají pláště: V poslední třetině 16. století nastupuje španělská móda: společenský oděv bývá celkově tuhý, aby nutil ke vzpřímenému držení těla, převládají tmavé tóny (ovšem s výjimkou bílého odnímatelného skládaného límce – okruží).

1-5 Knihtisk

Zásadní přelom ve slovesné kultuře znamenal vynález **knihtisku**, založeného na mechanickém přenášení písma na listy papíru pomocí kovových matic (forem) z opakovaně použitelných písmen i ilustrací. Vynález je dílem Němce **Johannese Gutenberga** (konec 14. století – 1468), který jako první úplnou tištěnou knihu vyrobil (vydal) latinsky psanou **Bibli** (1455).

Knihtisk prudce **zvýšil množství** produkovaných knih a výrazně **snížil jejich cenu**, takže vlastnictví knih se poprvé stalo dostupným pro každého. Knihtisk vedl k **vytvoření i sjednocení jazykových pravidel**, a tedy urychlil **rozvoj literatury v národních jazycích**. Převažujícím způsobem přijímání literárního textu se namísto dosavadního kolektivního předčítání stalo individuální tiché čtení, takže se rozrůznila náročnost textů a přibyla témata intimní (důvěrná).

1-A5 Renesance v jednotlivých druzích umění

Renesance je spojena s **obratem** všeobecné pozornosti **ke člověku**, jeho běžnému životu, zájmům a potřebám (někdy se pro tuto tendenci používá pojem *humanismus*).

Renesanční architektura se svými rozměry přizpůsobuje lidskému měřítku, gotická vertikálnost je nahrazována poklidnou **horizontalitou**, prostorné, světlé a vzdušné interiéry svědčí o tom, že stavba už nemusí být v první řadě pevností. Hrady a tvrze jsou přestavovány na **zámky** obklopené zahradami a parky (s terasami a fontánami), vznikají však i zcela nové paláce. Zámky se otevírají venkovnímu prostoru arkádami a ozdobnými balustrádovými schodišti a mnohé zámecké areály se propojují s prostorem města. V okolí měst si šlechta staví **letohrádky**. Renesanční stavitelé s oblibou kombinují **prvky řeckého a římského stavitelství** (trojúhelníkové nízké štíty na sloupech a oblouky na pilířích). Ozdobné prvky jsou vytvářeny i jen s využitím štukového materiálu, nikoli zdíva. Městská opevnění se zpravidla zásadně nemění, zato vznikají architektonicky zajímavé hospodářské objekty: **pivovary, sýpky, mlýny...** Honosné **měšťanské domy** vynikají esteticky hodnotným řešením fasád (geometrická či figurální **sgrafita**), kleneb (**sklípková klenba**, kde dekorativnost dominuje nad funkčností) i **dřevěných stropů**, často malovaných (rozlišujeme tu stropy trámové, napouštěné např. dobytčí krví, a kazetové, složené mnohdy z různých druhů dřev). **Chrámy** se doplňují **zvonicemi** (často samostatně stojícími) a **předsíněmi**. Přibývá **kamenných mostů**, z nichž mnohé znamenají technicky zajímavá řešení.

V **malířství a sochařství** se uplatňují moderní vědecké poznatky z optiky (práce s **perspektivou**) v malířství) i lékařství (**anatomická přesnost** zobrazovaných postav, **realistické zachycení různých věkových fází** života), individualizují se a psychologizují se **portréty**, oblíbené jsou **akty**. **Náboženské náměty** se výrazně spojují s **běžným životem** (např. obrazy kojící Madony).

V **interiérech** je dřevěný nábytek stále dekorativnější (s využitím exotických motivů a vzácných dřev), krby jsou nahrazovány **kachlovými kamny**, zlatý věk zažívají tapisérie zachycující nejrůznější výjevy a zavěšované na zdi z estetických i tepelně izolačních důvodů. Svůj první rozmach zažívá evropské **sklářství**, okenní tabule jsou zdobeny malbami, luxusní interiéry jsou ožívovány zrcadly.

Renesanční záliba v gastronomii se projevila i v bohatším vybavení kuchyní a jídelen (např. vznikl kredenc).

Renesanční **oděv** má často – kvůli pohodlnějšímu nošení – prostřihávané rukávy i jiné části, mužské kalhoty mívají krátké nohavice a jsou doplňovány trikotovými punčochami. Společenský oděv ovšem bývá celkově tuhý, aby nutil ke vzpřímenému držení těla; tento trend je ještě posílen rozšířenou španělskou módou, jejíž součástí tvoří odnímatelný skládaný límeček (okružní). Muži i ženy nosí na hlavách barety a přes ramena mají pláště: muži krátké, ženy vzadu dlouhé; ženy navíc začínají nosit první kabelky, ovšem upevněné u pasu.

Strava je mnohem pestřejší než v gotické době, luxusní hostiny se skládají z desítek chodů, ale i v běžném stravování se zvyšuje počet konzumovaných druhů masa (ačkoli pro chudé venkovany základem denních jídel zůstávají obilné kaše), rozmach zažívá rybníkářství, již jen lahůdkou se stává zvěřina (lovená např. v oborách, které představují pozůstatky divokých lesů uprostřed jinak intenzivně obhospodařované krajiny), roste význam bylinek a koření, rozvíjí se ovocnářství, renesanční člověk se – obecně řečeno – rád dobře a dosyta nají i napije; vinařství a pivovarství se nacházejí v rozkvětu.

1-C Otázky a úlohy

1. Co se dnes rozumí pod pojmem renesanční člověk?
2. Které renesanční památky najdete v okolí svého bydliště či školy? Zjistěte o nich podrobnosti.
3. Napište – podle věrohodných informací – nějaký kuchařský recept na renesanční pokrm.
4. Co dnes ve světě elektronické komunikace znamená pojem *Gutenberg*?

Socha Davida od Michelangela Buonarrotiho a obraz Mona Lisa od Leonarda da Vinci (obě díla vznikla krátce po r. 1500) jsou patrně nejslavnějšími výtvarnými symboly celé renesanční éry.

Letohrádek královny Anny (kol. 1550) v zahradách Pražského hradu bývá považován za slohově nejčistší renesanční stavbu mimo Itálii

Červená Lhota je ukázkou přestavby gotické tvrze na renesanční vodní zámek

Renesanční interiér na zámku Kratochvíle

Měšťanské domy ve Slavonicích na jihozápadní Moravě

Renesance v italských státech: Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio

V Evropě středověku i raného novověku hrála výjimečnou úlohu **Itálie**, a to z několika důvodů:

1. V raném středověku, po rozpadu antického světa a zejména obří Římské říše, se **evropské transkontinentální obchodní cesty** mnohdy přesunuly ze souše na moře. A právě Apeninský poloostrov s přilehlým ostrovem Sicílií se stal **výhodnou křižovatkou** takových cest: v Itálii se tedy na pozadí tamější kultury střetly ještě vlivy východoevropských Byzantinců, blízkovýchodních Arabů a severských Vikingů (Normanů), zároveň však zůstávaly v provozu i suchozemské obchodní trasy z Itálie přes Alpy do Francie, do Porýní a Podunají. **Italská města** (Janov, Benátky, Florencie, Milán aj.) se proměnila v kvetoucí **centra dálkového obchodu a řemesel**.

2. V Itálii se dochovala řada **památek** (stavebních, výtvarných apod.) **na antickou civilizaci**. Souvislá **vývojová řada italské kultury antické, románské i renesanční** (v Itálii je poměrně málo zastoupena gotika, pocházející ze západní Evropy) vytvářela dojem, že v italském prostředí nedošlo na přelomu starověku a středověku k trvalým zvrátům a že **dědictví antiky** je stále **živé**.

3. Ačkoli středověký Řím byl jen slabým odleskem své antické moci a slávy, sídlil zde – a dodnes sídlí – **papež**, hlava katolické církevní organizace (křesťané ovšem věří, že skutečně nejvyšší, duchovní hlavou církve je Ježíš Kristus, zakladatel křesťanství a věčně živý Boží syn).

4. **Itálie** byla (od 12. až do 19. století) **rozdrobena** na řadu menších států. Některé z nich měly spíše povahu **států městských**. V těchto státech zpravidla vládl vždy jeden nejbohatší a nejvlivnější **kupecký rod**, jenž se postupně stal panovnickou dynastií: takové státní zřízení se nazývá **signorie** [siňorie] (it. *signore* = *pán*; jedna z těchto signorií existuje dodnes: je to Monacké knížectví, kde od 13. století vládne původně kupecký rod Grimaldi). V několika italských státech však na trůn usedli příslušníci dynastií německých, francouzských nebo španělských: tak bylo ještě více usnadněno **pronikání italských kulturních vlivů** do jiných částí Evropy.

5. Mimořádným podnětem pro zbohatnutí i všestranný vzestup italských států se stala **epocha křížových výprav** západních křesťanů **proti muslimům** (především proti Turkům) **do východního Středomoří v 11. – 13. století**. Čtyři tyto kruciaty z celkového počtu sedmi putovaly přes Itálii a v italských přístavech pak křižáci čekali dlouhé měsíce na nalodění. Ti, kteří se po křižáckém tažení posléze vrátili ze Středomoří do vlasti, přinášeli s sebou nejen mnoho **podnětů** ze soudobé italské kultury, ale i povědomí o podobě antiky, s jejímiž pozůstatky se setkali.

6. Nová, renesanční kultura se stala **znakem bohatého italského měšťanstva**. Mnohé **vynikající politické a podnikatelské osobnosti** italských signorií (ale i samotní papežové) **podporovaly tvorbu** špičkových renesančních umělců, jejichž díla nás uchvacují dodnes.

Výjimečné postavení v rámci výjimečné Itálie si vydobylo město **Florencie** (Firenze). Leží na severozápadním okraji střední Itálie, v malebném kraji **Toskánsku**. Od 13. do 15. století florentská signorie výrazně rozšířila své území a dosáhla i mořského pobřeží. Od 15. století (až do 18. století) zde vládl rod **Medici** [mediči], který vynikl v bankovníctví, věnoval se mezinárodní diplomacii, spřáznil se s francouzskými králi a jeho tři členové se stali papeži. Florencie se v 16. století stala hlavním městem Toskánského velkovévodství.

Ve Florencii se narodili nebo působili mnozí **vynikající umělci**, např. literáti **Dante Alighieri** (1265 – 1321) a **Giovanni Boccaccio** [džovany bokačo] (1313 – 1375), architekt **Filippo Brunelleschi** [bruneleski] (1377 – 1446), sochaři **Lorenzo Ghiberti** [giberty] (1378 – 1455) a **Donatello** (asi 1386 – 1466), sochař, malíř a hudebník **Andrea del Verrocchio** [verokjo] (asi 1435 – 1488), malíř **Sandro Botticelli** [botyčeli] (1445 – 1510), malíř, architekt, konstruktér, přírodovědec a vůbec renesančně všestranný tvůrce **Leonardo da Vinci** [vinči] (1452 – 1519), sochař, malíř a architekt **Michelangelo Buonarroti** [mikelanželo buonaroty] (1475 – 1564), architekt, malíř a historik umění [džordžo vazári] **Giorgio Vasari** (1511 – 1574).

O atmosféře v renesanční Florencii dobře svědčí obě architektonické dominanty města: opevněná radnice (Palazzo Vecchio [paladzo vekchio]) se svou štíhlou hranolovou věží (z doby kolem r. 1300), čnící do výšky 94 m, soupeří na dálku s mohutnou katedrálou Santa Maria del Fiore, jejíž kopule (z 15. století) sahá do výše 114 m.

B1

Renesance se sice rodila pozvolna, ale v centrech jejího rozvoje lidé již záhy pocítili, že nic není jako dřív. Vědomí přelomové doby vedlo některé vynikající tvůrce ke snaze **shrnout** ve svém díle **dosavadní kulturní vývoj Evropy a křesťanstva** esteticky a myšlenkově náročným i objevným způsobem. Nejvýznamnější z těchto osobností byl florentský spisovatel a politik **Dante Alighieri** (povšimněme si, že se narodil již r. 1265, tedy v době, kdy např. v přemyslovském Českém království teprve vznikají mnohá gotická města; v roce Dantova narození byly založeny České Budějovice).

Dante se do světové literatury zapsal **umělým eposem Božská komedie**. V něm vylíčil **pout' vypravěče třemi zasněnými říšemi**, kde žijí duše zemřelých: **Peklem, Očistcem a Rájem**; tato pout' je tedy cestou k Bohu. Epos byl napsán průkopnický v **italštině** a patří k počátkům soustavné literární tvorby v národních jazycích poantické Evropy. Původně se jmenoval jen *Komedie* (název naznačuje šťastný konec, nikoli humorné vyznění); přívlastek *Božská* přidal obdivovatel a vykladač Dantova díla, další italský renesanční literát Giovanni Boccaccio.

Dílo se skládá z více než 14 tisíc veršů. V principu jejich **kompozičního uspořádání** se uplatňuje **číslo 3**. Třem říším odpovídají tři stejnojmenné části a každá z nich se skládá ze 33 zpěvů. Na začátku Pekla bývá řazen úvodní předzpěv, takže celkový počet zpěvů (1+33+33+33) je sto. Celý epos je psán v **tercinách**: to jsou tříveršové sloky (v níže uvedeném překladu neoddělené pauzou), jejichž schéma Dante sám vytvořil. Jedním z možných důvodů pro použití principu čísla 3 může být skutečnost, že křesťané chápou Boha jako trojjedinou osobu (Svatou trojici) Bůh Otec – Bůh Syn (Ježíš) – Duch svatý.

Dante Alighieri (1265 – 1321): Božská komedie (asi 1307 – 1321)

Děj eposu se odehrává o Velikonocích r. 1300: začíná večer před Velkým pátkem. Pětatřicetiletý vypravěč (tedy zhruba v polovině očekávané délky života a na vrcholu životní zralosti) zbloudí v temném lese. Teprve druhý den ráno za svítání mu ukáže cestu slunce stoupající nad vrcholky hor. Básník se vydá lesem za sluncem, avšak v cestě mu zabrání tři šelmy: pardál, lev a vlčice. Les je metaforou hříchu a šelmy jsou alegoriemi Rozkoše, Pýchy a Lakoty. Dante je šelmami sražen a padá do propasti. Tehdy se však vedle něj objeví jako zachránce starořímský básník Vergilius (70 – 19 př. Kr., autor umělého eposu Aeneis o dobrodružném putování trójského hrdiny Aenea z dobyté Tróje do Itálie, kde pak Aeneovi potomci založili Řím). Dante přijme Vergiliovu nabídku být vyveden z lesa k Bohu (jehož nekřesťan Vergilius nazývá „císař, který z nebe vládne nám“). První část této cesty ovšem vede napříč peklem (podsvětím). Vergilius naznačí, že později od něj převezme úlohu Dantova průvodce „jiná duše“. Posléze se ukáže, že touto osobou je ideální dívka Beatrice [beatrice]: nejčastěji se předpokládá, že jejím skutečným předobrazem byla florentská dívka Beatrice Portinariová (1266 – 1290), již Dante znal od dětství, avšak ona byla v r. 1287 provdána za bankéře a o tři roky později zemřela. Dante, ačkoli sám byl ženatý (již od r. 1285) a otcem rodiny, choval na Beatrici vzpomínky plné lásky a úcty.

Peklo

Zpěv druhý

Dante se obává, že není hoden takové cesty a že na ni nemá dost sil. Vergilius mu sděluje, že jej posílá Beatrice. Dante se vzchopí a oba básníci vykoučují k peklu.

Den odcházel, z pozemských živočichů
únavu snímal potmělý vzduch,
jen já se chystal nést v nastalém tichu
břemeno cest i soucitu, ví Bůh,
v té drásavé a zmáhající chůzi:
všecko to vydá neomylný duch.

Nadání, pomoz, pomozte mi, Múzy,
mysli, jež psalas všecko viděné,
jsi-li dost jemná, ukáže se brzy.

Řekl jsem: „Básníku, jenž vedeš mne,
zvaž, mám-li dost sil a dost pevné myslí,
než na tu velkou cestu vyjdeme.

Silviův otec – hle, co poradils mi,
odešel, říkáš, do nesmrtelna
v smrtelném těle a se všemi smysly.

Když ho tak poctil sám nepřítel zla,
mířil z té chvíle mnohem dál a výše:
Co z něho vzejde, kdo je a být má?

Kdo se tak zeptá, všecko přijme tiše,
už tehdy byl povolán Aeneas:
jsi otcem Říma a pozdější říše,

sídla nástupce Petra ve svůj čas,
svatá jsou místa, po kterých teď šlapeš,
tak zněla volba, byl to boží hlas.

Tou cestou dolů poznal, jak ty chápeš,
v čem spočívá hluboká příčina,
že zvítězí a pak přijde i papež.

Pak nádoba vyvolení tam šla
a plna víry vrátila se domů,
protože tady spása začíná.

Proč já však mám jít? Kdo přivolil k tomu?
Aeneas nejsem, Pavel teprv ne,
sám sobě hoden nezdám se, a komu?

Dostávám strach, že je to šílené
vydat se tam, a ty to musíš chápat,
i když to asi říkám zmateně.“ (...)

„Chápu-li,“ řekl, když moje rty zmlkly,
ten stín velkorysého Vergila,
„do zbabělosti se tvá duše kuklí,

co ta zahнала lidí od díla,
co zvířat od ní bylo krutě bito,
a přitom se jen zdáním splašila.

A víš, proč přicházím, nu, povím ti to,
bylo by zbytečné, aby ses bál,
dost o tobě vím a je mi tě líto.

Z řad těch, kdo žijí čekáním, jak dál,
mě zavolala – co ta měla za líc –
tak krásná žena, ach, že jsem si přál
sloužit jen jí, nezapomenu na nic,
andělským hlasem řekla mi pár vět,
oči jí žhnuly jak dvojice stálic:

„Mantovská duše, slavná po sta let,
o které věčně jdou ty dobré zvěsti
a půjdou dál, co světem bude svět,
můj přítel, slyšíš, ne však přítel štěstí,
sám doklopýtal až na pustý sráz
a chce se vrátit, je na hrozném scestí,
mám strach, že jsem se nevzchopila včas,
když na nebesích o něm zaslechla jsem,
jakým hrůzám je vydán na pospas.

Jdi, zachraň ho, zadrž ho krásným hlasem,
dělej, co můžeš, abych měla klid,
jednej či mluv, ať nezahyne. Já jsem –

Beatrice, z míst, kam zas toužím jít,
přicházím k tobě jako k básníkovi,
to přiměla mne láska promluvit.

A slibuji ti, že se to Pán doví,
Budu tě před ním chválit velice.’
A já jí na to odpověděl slovy:

„Ó ženo, ty jsi pravá světice,
tebou ční lidstvo nad vše bytující
pod naším malým nebem Měsíce,
je radost splnit příkaz pro světici,
splním jej pozdě, byť jej splním hned,
žádáš-li něco, slůvko stačí říci.

Jak to však, že tě neděsí náš svět
a sestupuješ klidně v tahle místa
ze širých dálek, kam tak toužíš zpět?’

„Povím ti, chceš-li, proč jsem si tak jistá
i tady, pod vašimi nebesy,’
řekla, „nu zkrátka, protože jsem čistá.

Ublížit, to je strach, ať jsi, kde jsi,
člověk se má bát jen takových činů,
co sklíčí druhé, jiné neděsí.

Jsem taková, že díky Hospodinu
se vaše bída mne nemůže tknout,
ve vašem ohni taky nezahynu.

A pak znám tu, jež zmírní tvrdý soud
nad pobloudilým, než by se ho zřekla,
a proto máš tu cestu podniknout.

Ta zavolala Lucii a řekla:
'Tvůj věrný tě má zapotřebí, hle,
starej se o něj na hranicích pekla.'

Přiběhla ke mně, to je Lucie,
jak vidí krutost, hned se do ní vloží,
s Ráchel jsem byla, ta tam taky je.

'Beatrice,' řekla mi, 'chválo boží,
pomáhej tomu, kdo tě měl tak rád,
že vyšel z davu. Kam teď hlavu složí?'

Ty neslyšíš, jak začal naříkat?
Nevidíš smrt, tu záplavu, co šplíchá,
že nic je před ní moře častokrát?

Na světě nikdo na zisk nepospíchá
a neprchá tam, kde ho čeká trest,
jak já jsem přišla z blaženého ticha,
jen zaslechla jsem tuhle hroznou zvěst,
já důvěřuji tvé poctivé řeči,
říkat i slyšet ji je velká čest.' (...)

Vergilius provádí Danta peklem (kde podle mnohých křesťanů navěky po své smrti trpí zatvrzelí hříšníci; hřích je provinění spočívající v záměrném vzdálení se od Boha) a pak očistcem (podle některých křesťanů je očistec stav, v němž se od svých předchozích hříchů očišťují nehmotné duše těch zemřelých, kteří se za svého života rozhodli pro návrat k Bohu). Průběh Dantovy pouti Peklem a Očistcem je velkolepým hodnotícím shrnutím života a díla četných vynikajících literárních postav a historických osobností, od biblických časů až po autorovu současnost; mimochodem, v Očistci (7. zpěv) potkají oba poutníci i mocné krále z české dynastie Přemyslovců, Přemysla II. Otakara a jeho syna Václava II. V očistci je očištěn také Dante a do Ráje, šťastného stavu v blízké Boží přítomnosti, jej přivádí sama Beatrice; básníková duše tu nachází stav nejvyšší a věčné blaženosti.

Dante Alighieri, *Peklo*, Praha 2007, s. 11 – 13. Přeložil Vladimír Mikeš.

Poznámky a vysvětlivky:

Lucie – italská světice (údajně kolem r. 300); věnovala se dobročinnosti, a když odmítla pohanského (nekréšanského) ženicha, ten prozradil její tajné křesťanství a ona byla oslepena a umučena pro víru; legenda ji staví do nebe (do mimosvětského stavu blaženosti s Bohem) po bok nanebevzaté Ježíšovy matky Marie; **Mantova** – město v severní Itálii, Vergiliovo rodiště; **Múzy** (správněji *Músy*) – sbor devíti starořeckých bohyň umění a věd; **Petr** – palestinský rybář, který byl nejvýznamnějším z dvanácti Ježíšových učedníků – apoštolů, po Ježíšově smrti přesídlil do Říma a je považován za prvního z papežů (svatý Petr); **Pavel z Tarsu** (svatý Pavel; 1. století po Kr.) – židovský, v Malé Asii narozený šířitel křesťanství ve východním Středomoří, autor řady listů (dopisů) zařazených do biblického Nového zákona; **Ráchel** – ženská postava ze starozákonní knihy Genesis, snacha Izákova a nejmilovanější manželka Jáкова, který byl praotcem 12 izraelských kmenů; v Božské komedii představuje typ ideální starozákonní ženy, zatímco Lucie je ideálem křesťanské světice; **Silviův otec** – Aeneas, hrdina z Vergiliova eposu *Aeneis*.

2-3-C1 Otázky a úlohy

1. Proč se Božská komedie odehrává právě o Velikonocích?
2. Součástí promyšlené kompozice Božské komedie je i rým. Zjistěte jeho schéma a objasněte jeho úlohu ve vztahu k jednotlivým tercínám.
3. Charakterizujte vztah mezi Beatricí a Dantem.

B2a

Po Dantovi byl druhým velkým italským básníkem rodák z toskánského venkova **Francesco Petrarca** [frančesko petrarka]. Studoval na univerzitách ve Francii a Itálii. Stal se knězem a většinu profesního života prožil ve službách církevní diplomacie; hodně cestoval. Ačkoli jako katolický kněz podléhal zásadě celibátu a nemohl se oženit, náklonnost k ženám patřila mezi témata jeho života a Petrarca se stal otcem syna a dcery. Z jeho tvorby je nejslavnější a nejvýznamnější **soubor 366 lyrických básní**: pro drtivou většinu z nich vytvořil novou formu – **sonet**. Hlavním tématem těchto sonetů, které psal v průběhu řady let, je náklonnost k mladé ženě jménem **Laura**. Petrarca byl do ní platonicky zamilován a svou lásku prožíval jako velmi silný, trvalý cit.

Sonet se stal a dodnes zůstává **nejrozšířenější pevnou formou lyrické poezie**. Tvoří jej **4 sloky** o celkovém počtu **14 veršů** (rozložených **4-4-3-3**). **Dvě čtyřveršové sloky** navozují **základní téma**, které můžeme chápat také jako **otázku či problém** (každá sloka ještě může toto téma nahlížet z různého úhlu). **Dvě tříveršové sloky** obsahují – jako **pointu** – **rozuzlení či zobecňující soud**.

Všimněme si, že sonet obsahuje i **gradaci** (vystupňování). **1. – 2. sloka** vyznačují **pozvolnou atmosféru**: každá z nich má **obkročný rým**, rýmové shody jsou v obou slokách stejné. **3. – 4. sloka** jsou **dynamičtější**: nejen svým menším rozměrem, ale také tím, že **rým překračuje jejich vzájemnou hranici**, a tím je poutá do sevřenějšího celku.

Oblibu sonetu vychází z toho, že sonet je vlastně **rébus, logická hádanka**: jak odhalit v námětu básně jeho vnitřní vazby nebo jak vtěsnat do předem dané pevné formy pokaždé jiný, čtenářsky atraktivní obsah (psaní sonetu je podobný úkol, jako když se chceme se srozumitelným sdělením vejít do rozměru SMS zprávy nebo jako když řešíme matematickou hádanku sudoku).

Francesco Petrarca (1304 – 1374): Zpěvník (po 1327 – asi 1368 / 1374)

Vypravěč se poprvé setkal s pozoruhodnou a půvabnou ženou, kterou nazývá Laura, o velikonočním Velkém pátku v dubnu 1327 při bohoslužbě v kostele svaté Kláry ve francouzském Avignonu; bylo to v době, kdy se rozhodoval pro kněžský život. Avignon tehdy sloužil jako sídlo papežů (většina z nich byli Francouzi).

Pokud Laura není jen literární postavou, pak jejím skutečným předobrazem je Laura de Noves (1310 – 1348), již od r. 1325 vdaná za hraběte Huguese de Sade. Petrarca ji potkával několik let, kdy v Avignonu pobýval – s dlouhými přestávkami vyplněnými cestováním. V r. 1336 se po návratu z Říma usadil na necelých pět let na samotě nedaleko Avignonu a snad tehdy začal psát své sonety.

3

Zranil ho ten zákeřný bůžek v den Velkého pátku, kdy se jeho útoku nenadál.

Byl den, v němž i tvář slunce zatměla se
v soustrasti nad svým Tvůrcem trpícím,
kdy jsem byl vydán, aniž jsem si všim,
všanc ohňům vašich očí, vaší kráse.

Nenadál jsem se v takovémto čase
útoku lásky; uspán bezpečím
jsem klidně kráčel davem největším.
A v nárcích lidu strast má počala se.

Bůh lásky stih mě zcela beze zbraně.
A okem v srdce otevřena brána,
když náhlé slzy prolomily val.

Nemyslím, že to byla čestná rána,
když na mě vystřelil tak nečekaně,
a na vás ozbrojenou již se bál.

4

Oslněn Lauřinou ctností a krásou...

Do hrdé krve pokoru a klid,
vznešenost, za níž čisté srdce jest,
plod zralých dní a květnou ratolest,
pod vážným čelem rozjasněný třpyt –

to dokázala v jedné ženě slít
sudička hvězda, ba sám Vládce hvězd;

tu líbeznost, tu důstojnost a čest
básníkům ani nelze vyslovit.

Láska se u ní s cudnou myslí snoubí,
s vrozenou krásou půvab královen;
a sladce mluví každý posuneček.

A cosi, nevím co, se v očích hloubí,
co rázem zjasní noc a zatmí den,
čím hořkne med a sládne peluněk.

21

Napjatě očekával Lauru na stezičce, kudy chodívá, ale když přišla a pozdravila, bylo to pro něj jako blesk.

Zaveden láskou v onen známý kout,
já napjat byl, jak kdo se chystá k seči,
těká sem tam a váží nebezpečí;
mou zbrojí však byl jen mých citů proud.

Tu stín jsem spatřil na pěšinu vplout,
kreslený sluncem; po něm zpovzdálečí
jsem poznal tu, již rajské sady svědčí
spíš nežli země, správný-li můj soud.

I ptám se srdce, čeho se to bojí.
Však než jsem domyslí své pomyšlení,
už vzplálo proti mně to světlo dvojí.

A jako s bleskem vzápětí jde hřmění,
tak překvapily rázem plachost moji
zář očí a s ní sladké pozdravení.

Francesco Petrarca, Sto sonetů Lauře, Praha 1965, s. 12 – 13, 30. Přeložil Václav Renč.

Poznámky a vysvětlivky:

peluněk – starší výraz pro *pelyněk*: rod aromatických keřovitých bylin, často s palčivou svíravou chutí; **ratolest** – listnatá větévka; **seč** – bitevní střetnutí se sečnými zbraněmi (mečem apod.).

2-3-C2a Otázky a úlohy

1. Převyprávějte, jak seznamování vypravěče a Laury probíhalo. V čem spočívá pointa zejména v sonetu č. 21? Porovnejte tehdejší a dnešní způsob počátečního sblížení mezi chlapci a dívkami.

2. Porovnejte Petrarcovu Lauru a Dantovu Beatrici. V čem se obě dívky shodují a v čem se liší? Odhadněte příčiny i zdroje rozdílů (zaměřte se i na odlišnosti mezi oběma básníky).

3. Bez ohledu na to, že literární postava Laury má svůj reálný předobraz, jméno Laura má pro Petrarcův umělecký záměr i svůj symbolický význam. Jaký? Co toto jméno znamená v češtině?

B2b

Prvním renesančním prozaikem se stal další Ital, **Giovanni Boccaccio** [džovany bokačo]. Vyrůstal ve Florencii, ale pak se rodina přestěhovala do Neapole. Začal se zajímat o literaturu a stal se **obdivovatelem Dantovým**. Pak se vrátil do Toskánska: krátce předtím, než Florencie – podobně jako jiná italská města – byla zachváčena hrůznou **pandemií moru**, která vypukla v Itálii v r. 1348 a rychle se odtud rozšířila do velké části Evropy (pandemie = obzvlášť velké rozšíření nakažlivé nemoci, větší než epidemie). Mor (latinsky *pestis*) sem byl zavlečen italskými obchodními loděmi z Černomoří. Původcem moru je bacil, jímž byly nakaženy blechy parazitující

na krysách. Tyto krysy se dostaly na lodi spolu s nakládaným obilím a odtud se rozšířily do přístavních a jiných italských měst. Mor má dvě formy: mor dýmějový, který se projevuje bolestivými zduřeninami a u něhož existuje asi dvoutřetinová úmrtnost, a vzácnější mor plicní, který se projevuje zejména vykašláváním krvavých hlenů a kde smrt nastává prakticky vždy. Morová pandemie začala v r. **1347**, ale **s plnou silou** vypukla v r. **1348**, kdy zachvátila již prakticky celé Středomoří, a v následujících

letech pokračovala do dalších částí Evropy (s pozoruhodnou výjimkou části Českých zemí, kde mj. zafungovala hygienická opatření vlády Karla IV.).

Boccaccio se nejtěžšímu úderu morové epidemie (Florence prý ztratila až tři čtvrtiny obyvatel) vyhnul pobytem v Ravenně poblíž východního italského pobřeží. Kolem r. 1349 začal psát svou nejslavnější knihu *Dekameron*. Odehrává se za florentské morové epidemie: její rámcový příběh líčí děsivé hrůzy morové rány a vypravuje, jak hlavní postavy – 3 mladíci a 7 dívek – se rozhodnou strávit nejnebezpečnější dobu nákazy v bezpečí ve vile na venkově. Pro ukrácení dlouhých chvil si tam vyprávějí příběhy (10 příběhů v 10 dnech – tedy celkem 100 povídek –; odtud Dekameron, protože řec. *déka* = *deset*). Drtivá většina příběhů má zápletky erotické.

Giovanni Boccaccio (1313 – 1375): Dekameron (asi 1349 – asi 1353)

Třetí den, příběh druhý

(...) Někteří lidé jsou tak málo rozvážní, že chtějí za všech okolností ukazovat, že znají a vědí to, co by zrovna neměli znát, a často peskují druhé za vady, jichž si nikdo nevšiml; a tak v domnění, že zmenšují svou hanbu, zvětšují ji tím nad míru. Že je to pravda, vám snad ukáží vyprávěním o opačné cestě, kterou zvolil jeden mocný král, a zároveň vám povím o prohnanosti jednoho člověka...

Agilulf, král Longobardů, si zvolil, jak učinili i jeho předchůdci, za své vladařské sídlo lombardské město Pavii, když si předtím vzal za ženu Teodelindu, vdovu po králi Antarikovi, jenž byl rovněž lombardským králem; Teodelinda byla překrásná paní, moudrá a velmi počestná, potkalo ji však neštěstí, do něhož ji přivedl jeden člověk, jenž se do ní zamiloval. Dík ctnostem a důvtipu krále Agilulfa se záležitostí Longobardů dařilo a byly v pokoji, ale tu se stalo, že se do svrchu řečené královny zamiloval její podkoní, člověk převelice nízkého původu, pokud se týče rodu, nicméně jinak ducha mnohem ušlechtilejšího, než by se dalo čekat od tak nízkého zaměstnání; měl postavu krásnou a velikou jako sám král a zamiloval se do královny bezměrně.

Protože mu však jeho nízký stav neodňal možnost poznat, že tato láska nemá žádné vyhlídky, byl tak chytrý, že ji žádnému neodhalil, ba ani jí samé se ji neodvážil dát očima najevo. A třebaže žil bez jakékoliv naděje, že se jí někdy bude moci zalíbit, přece jen se sám před sebou holedbal, jak vysoko povznesl své myšlenky, a protože hořel milostným ohněm, vykonával snaživě všecko, o čem soudil, že bude královně milé, ba předstihoval v tom všechny své druhy. Tak se stávalo, že když si měla královna vyjet na koni, jela raději na oři, kterého opatroval on, než na nějakém jiném, a podkoní, když se toto přihodilo, považoval to za největší projev milosti; nikdy se mu ani nechtělo odstoupit od třmene, neboť se cítil blaženým, když se dotkl třeba jen jejích šatů.

Ale jak dosti často vidáme se přiházet, když láska roste tím víc, čím menší má naději, tak se přihodilo i ubohému podkonímu, že velmi těžce snášel veliké tužby tajené, když mu nepřicházela na pomoc žádná naděje, a ježto se nemohl od své lásky odpoutat, rozhodl se, že zemře. A když tak sám nad sebou rozvažoval, rozhodl se pro takovou smrt, z níž by bylo zřejmé, že zemřel z lásky, kterou

choval ke královně, a umínil si též, že se přitom přece jen ještě pokusí o štěstí, aby mohl úplně nebo částečně dosáhnout splnění svých tužeb.

Ani ho však nenapadlo promluvit s královnou či napsat jí, že ji miluje, neboť věděl, že by hovořil či psal nadarmo; chtěl se pokusit o to, zda by nemohl pomocí nějakého úskoku s královnou ležet. Nebylo však jiného úskoku či cesty než najít způsob, jak by se mohl vydávat za krále, o němž věděl, že u ní nespává celou noc – a tak se dostat ke královně a vniknout do její komnaty.

Pročež – aby zjistil, jak a v jakém úboru k ní přichází král, když k ní chodí, ukryl se několikrát ve veliké síni královského paláce, jež byla mezi komnatou krále a královniny. A tak jedné noci uzřel krále, jak vychází ze své komnaty zahalen do velikého pláště, v jedné ruce má zažehnutou nevelikou pochodeň a v druhé hůlku a jde do královniny komnaty; tam jak beze slova jednou nebo dvakrát udeří hůlkou na dveře komnaty, načež je mu neprodleně otevřeno a z ruky je mu odebrána pochodeň.

Když tohle uviděl a když viděl rovněž, jak se král vrací, napadlo ho, že si musí počínat zrovna tak: a když si opatřil plášť podobný plášti, který viděl na králi, a pochodeň a hůlku a umyl se nejprve pořádně v parní lázni, aby královnu neurazil hnojný pach či aby si nevšimla úskoku, skryl se s těmito věcmi, jako obvykle činil, ve veliké síni.

A když pak seznal, že všichni už spí, a když se mu zdálo, že nadešla vhodná doba buď pro splnění jeho přání, nebo k cestě vstříc vytoužené smrti, vykřesal z kamene a ocele, které si přinesl s sebou, trochu ohně, zažehl pochodeň, upjal se a zahalil do pláště, načež šel ke dveřím komnaty a dvakrát do nich hůlkou udeřil.

Jedna celá rozespalá komorná otevřela komnatu, vzala od něho světlo a skryla je, načež on beze slova vešel za záclonu, odložil plášť a vstoupil do lože, v němž spala královna. Toužebně ji vzal do náručí a děláje, že je rozezlený (neboť věděl, že když je král rozezlený, nechce nic slyšet) poznal královnu několikrát tělesně, aniž přitom on a ona promluvili slovo. A třebaže se mu odchod zdál těžký, přece jen se bál, aby příliš dlouhé prodlévání zde neproměnilo jeho slast v zármutek, zdvihl se, vzal svůj plášť a

světlo a mlčky odešel a co nejrychleji se vrátil do své postele.

Sotva se v ní octl, zdvihl se král a vešel do komnaty ke královně, jež se tomu tuze podivila; a protože vstoupil do jejího lože a zvesela ji pozdravil, dodala si královna, vidouc ho veselého, odvahy a řekla:

„Ó pane můj, jaké jsou to dnes v noci novosti? Před chvílkou jste ode mne odešel, když jste si se mnou užil radostí víc než obvykle, a už jste tu zase? Dávejte pozor na to, co děláte!“

Když král zaslechl tato slova, rázem si domyslí, že někdo, kdo má podobné zvyky a postavu jako on, královnu oklamal, ale protože byl moudrý, hned ho napadlo, že by jí to neměl dát znát, zvláště když viděl, že to nepoznala ani královna, ani někdo jiný – což by mnoho jiných hlupáků neudělalo. Právě naopak by říkali: „Já tady přece nebyl. Kdo to tu byl? Jak se sem dostal? Kdo to sem přišel?“ Bylo by z toho povstalo mnoho věcí, jimiž by byl paní neprávem zarmoutil a byl by ji podnítil toužit, aby měla zase to, čeho už okusila. Věděl, že když bude mlčet, že mu z toho nemůže vzejít žádná hanba, bude-li však mluvit, že si tím získá jen pohanu.

Pobouřen tedy více v myslí než ve tváři a ve slovech, odpověděl jí:

„Paní, nezdá se vám, že jsem takovým mužem, který už tu mohl jednou být a pak se sem znovu vrátit?“

Paní mu odvětila:

„Ale ano, pane můj, nicméně vás prosím, abyste dbal o své zdraví.“

Tu pravil král:

„Dobrá, budu se řídit vaší radou, odejdu tentokráte a už vás nebudu obtěžovat.“

A maje mysl naplněnou hněvem a zlobou skrze to, co se mu stalo, jak shledal, vzal si opět plášť, vyšel z komnaty a pojal úmysl najít v tichosti toho, jenž to spáchal; soudil totiž, že to musí být někdo z domu, jenž z něho nemohl odejít, ať to byl už kdokoli.

Vzal tedy lucerničku s malinkým světýlkem a odebral se do veliké místnosti, jež byla v jeho paláci nad konírnami, v níž na různých ložích spalo skoro veškeré jeho služebnictvo; měl za to, že se tomu, jenž spáchal čin, o němž právě slyšel od své paní, nemohl ještě po přestálé námaze uklidnit tep a bušení srdce, jal se tiše od jednoho konce obcházet jednoho po druhém a všem sahat na hrud', aby zjistil, jak komu tluče srdce.

Všichni tvrdě spali, jenom ten, jenž byl u královny, dosud neusnul, a když viděl, že přichází král, uhlodl, co asi přišel hledat, a dostal takový strach, že bušení po přestálé námaze zesílilo strachem ještě víc, neboť podkoní byl přesvědčen, že ho král, všimne-li si toho, pošle bez okolku na smrt. Hlavou mu sice táhly všelijaké nápady, co by měl udělat, ale když viděl, že král nemá zbraň, rozhodl se posléze, že bude dělat, jako by spal, a počká, až co král učiní.

Král se tedy dotkl mnoha služebníků, ale nenašel ani jednoho, o němž by mohl usoudit, že je to ten pravý, a dospěl už i k tomuto podkonímu, jemuž srdce prudce bušilo. I řekl si: „Tenhle to byl!“ Ale protože nechtěl, aby vešlo ve známost, co chce udělat, neudělal mu nic než to, že mu nůžkami, které si přinesl, ustříhl na jedné straně vlasy, které lidé v té době nosili velmi dlouhé, aby ho nazítří podle toho znamení poznal. To učiniv, odešel a vrátil se do své komnaty.

Podkoní, jenž tohle všecko pozoroval, byl lstivý člověk, a bylo mu tedy hned zřejmé, nač si ho král poznamenal; i vstal bez meškání, došel si pro nůžky, jichž bylo na štěstí ve stáji pro obsluhu koní několik, šel tiše od jednoho ke druhému, kteří spali v oné místnosti, a všem ustříhl vlasy stejným způsobem, jakým byly ustříženy jemu. Když byl stím hotov, šel si, aniž ho někdo zpozoroval, zase lehnout.

Král ráno vstal a přikázal, aby se všechna čeled', ještě než se otevrou brány paláce, shromáždila před ním. Tak se také stalo. A když všichni stáli před ním s nepokrytou hlavou, jal se pátrat po onom, ježž před tím ostříhal; vida však, že týmž způsobem má ustřížené vlasy většina čeledi, podivil se tomu a řekl si sám pro sebe: „Ten, ježž hledám, je sice nízkého stavu, ale přesto je vidět, že je vysoce důvtipný.“ A když takto seznal, že bez rámusu toho, ježž hledal, nedopadne, a ježto se mu také nechtělo utržit si pro malou pomstu velkou hanbu, rozhodl se, že ho napomene pouhým slovem a že mu takto dá najevo, že o všem ví. I obrátil se tedy ke všem a řekl:

„Ten, jenž to učinil, ať tak již nikdy nečiní – a jděte s Bohem.“

Jiný by je byl dal napnout na provaz, mučit, trýznit a vyslýchat, při čemž by byl odhalil právě to, co se má každý snažit zakrýt. A kdyby ho byl odhalil, nebyl by svou hanbu nijak zmenšil, i kdyby se mu byl pořádně pomstil, ba naopak jeho hanba by byla bývala vyrostla a čest panina by byla pokažena.

Ti, kdo slyšeli tato slova, velmi se podivili, co jimi chtěl král říci; nikdo jiný však nerozuměl, jenom ten, jehož se to týkalo. Jelikož to však byl chytrý muž, nikdy to za života králova nedal najevo a nikdy už pak podobným kouskem nepokoušel Štěstěnu.

Giovanni Boccaccio, Dekameron, Praha 1959, s. 200 – 204. Přeložil Radovan Krátký.

Poznámka:

Longobardi – italská podoba jména *Langobardi*: jednalo se o germánský kmen, který během Stěhování národů prošel z dolního Polabí přes České země až do severní Itálie (jejíž významná část se podle nich dodnes nazývá Lombardie), kde vytvořil mocnou říši, trvající od 6. do 8. století.

2-3-C2b Otázky a úlohy

1. Porovnejte literární postavy krále a podkoního. Co mají společného a v čem se liší? Proč autor nechal podkoního vyniknout právě v erotické scéně?

2. Najděte jména hlavních postav. Jedna z nich tu pojmenována vůbec není. Proč právě ona?
3. V promluvě jedné z postav najdeme výrok, který může být chápán jako koncentrované vyjádření renesančních názorů na vztahy ve společnosti. Pokuste se tuto větu najít.
4. Pokuste se zdůvodnit, proč Boccaccio vybral pro knihu odehrávající se v době morové epidemie erotická témata.

2-3-D Některá zajímavá data

Dante Alighieri (1265 Florencie – 1321 Ravenna)

Italský básník, první velký spisovatel tvořící v italštině, chronologicky první tvůrce renesančního stylu.

Pocházel z nebohaté měšťanské rodiny. Již ve dvaceti letech byl znám jako autor populárních básní. Studoval mj. na **nejstarší evropské univerzitě v Bologni**, ale nejrozsáhlejšího vzdělání dosáhl samostudiem. Byl od dětství zasnouben s dívkou Gemmou z vlivného a bohatého rodu, a také se s ní oženil, ačkoli jeho velkou tajnou platonickou láskou byla Beatrice Portinariová. Dante a Gemma měli spolu několik dětí. Dante se aktivně zapojoval do politického života ve Florencii, krátce zastával i vysoký úřad ve správě městského státu, ale pro neshody se svými odpůrci musel nakonec své město opustit.

Nejvýznamnější dílo:

Umělý epos Božská komedie (Commedia, Giovanni Boccaccio rozšířil titul na La divina commedia; asi 1306 – asi 1320): asi 14 tisíc veršů rozdělených na 3 části: **Peklo, Očistec, Ráj**; hlavním tématem je zasnoubení pouť dosavadními duchovními dějinami lidstva k Bohu).

Francesco Petrarca (20. 7. 1304 Arezzo v Toskánsku – 18. 7. 1374 Arqua – dnes Arqua Petrarca – u Benátek)

Italský básník a katolický kněz (církvní diplomat), tvůrce oblíbené básnické formy sonetu.

Významnou část svého života strávil ve francouzském **Avignonu**, který byl tehdy sídlem papežů. Navázal polemické **přátelství s římským a českým panovníkem Karlem IV.:** přesvědčoval ho (marně) o nutnosti vrátit papeže do Říma, setkal se (a obsáhle diskutoval) s ním r. 1346 v Avignonu, v r. 1355 v Mantově při jeho císařské korunovační jízdě do Říma a navštívil ho v Praze r. 1356. Ač kněz, měl syna a dceru. Zařadil se mezi první vysokohorské turisty: v r. 1336 vystoupil na vrchol hory Mont Ventoux (1912 m, nedaleko Avignonu; výstup pojal jako symbolické úsilí o vyšší kvalitu osobního života). V r. 1341 byl jako mezinárodně proslulý literát korunován v Římě (podle starořímského zvyku) vavřínovým věncem.

Nejvýznamnější dílo:

Básnická sbírka Zpěvník (Il Canzoniere; asi 1337 – 1374; 366 básní, z nichž 317 jsou sonety, věnované ideální dívce Lauře, jejímž pravděpodobným předobrazem byla Laura de Noves; sbírku, psanou italsky, Petrarca nazval latinsky *Rerum vulgarium fragmenta* – *Fragmenty/Zlomky básní v rodném jazyce* –, název *Zpěvník* se objevil až r. 1517).

Giovanni Boccaccio (16. 7. 1313 asi Certaldo v Toskánsku – 21. 12. 1375 Certaldo)

Italský spisovatel, první významný prozaik píšící italsky.

Syn florentského obchodníka a finančníka, **obdivoval Danta a Petrarca** (s ním se i přátelil), dětství a část dospělých let prožil ve **Florencii**, ale významnou část života strávil také v **Neapoli**. Podobně jako Dante se oženil s dívkou, s níž byl zasnouben již v dětství, měl s ní syna, ale ve svém životě miloval i jiné ženy (některé z nich vysoce postavené) a měl další děti.

Nejvýznamnější dílo:

Soubor 100 novel (většinou erotických) Dekameron (Il Decameron; asi 1349 – asi 1353; novely jsou zarámovány příběhem o útěku 7 dívek a 3 mladíků před morovou epidemií 1348 z Florencie na venkov): kniha měla velký vliv na pozdější literaturu, počínaje knihou *Canterburské povídky* (The Canterbury Tales, po 1386 – 1400; většinou ve verších) od anglického spisovatele Geoffreye Chaucera (asi 1343 – 1400); italský aj. film *Dekameron* z r. 1971: režie a jedna z hlavních rolí Pier Paolo Pasolini, hudba Ennio Morricone).